

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИКИ ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто методи державного регулювання цінової політики. Сукупність методів державного регулювання цінової політики розподілено на методи прямого та непрямого регулювання. Проаналізовано законодавство у сфері ціноутворення в Україні. Визначено основні методологічні підходи щодо державного регулювання цінової політики в Україні.

The methods of government control of price politics are considered in the article. Totality of methods of government control of price politics is up-diffused on the methods of the direct and indirect adjusting. A legislation in the sphere of pricing in Ukraine and his influence is analyzed on government control of prices. Basic methodological approaches in relation to government control of price politics in Ukraine are determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Політика ціноутворення є частиною економічної і соціальної політики будь-якої держави. Органи державного управління будують стосунки з товаровиробниками, використовуючи такі важелі:

- податкову і фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і податкових пільг, цін і правил ціноутворення, дотацій, економічних санкцій і ліцензій, соціальних і екологічних норм і нормативів;
- науково-технічні, економічні й соціальні державні та регіональні програми;
- державні замовлення на виробництво продукції, виконання робіт і послуг для державних потреб.

Рівень і співвідношення цін на товари виробничого та невиробничого призначення торкаються інтересів усіх суб'єктів виробничої діяльності, невиробничої сфери і населення.

Основні принципи встановлення і застосування цін на товари і тарифів на послуги, а також організації контролю за їх дотриманням на території України визначаються Законом України «Про ціни і ціноутворення» та іншими законодавчими і нормативними документами [1]. Дія цього Закону поширюється на всі підприємства та організації незалежно від форм власності і підпорядкування. Згідно з цим Законом в економіці України застосовуються вільні, державні фіксовані і державні регульовані ціни і тарифи, а також контрактні ціни. Дії держави щодо регулювання цін можуть бути короткостроковими і довгостроковими.

Державне регулювання у сфері ціноутворення і застосування цін здійснюється різними методами, серед яких можна виділити: визначення переліку продукції та послуг, які підлягають державному регулюванню, у тому числі, продукції, яка виробляється природними монополіями; встановлення граничних рівнів цін і тарифів, а також торгових надбавок (знижок); нормування рентабельності; заморожування цін.

У першу чергу, державному регулюванню підлягають ціни на продукцію і послуги підприємств державної власності. До них належать тарифи на залізничні перевезення, комунально-побутові послуги і квартирна плата, послуги зв'язку тощо.

У кризових ситуаціях державні органи можуть встановлювати граничні ціни на товари недержавного сектора (хліб і хлібобулочні вироби, масло-молочну продукцію, дитяче харчування та ін.).

Світова практика має достатньо прикладів, коли рівень цін на певні товари недержавних підприємств затверджується рішенням міждержавних органів (встановлення цін на вугілля і чорні метали Європейським об'єднанням вугілля і сталі, цін на нафту –

країнами ОПЕК, закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію – країнами ЄС та ін.) [2].

Проблема державного регулювання цін має системний характер, тому потребує системного аналізу та формування методологічних підходів щодо регулювання цінової політики.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження різних аспектів регулювання цін і кон'юнктури ринку знайшло відображення в наукових працях зарубіжних учених: Ф. Еджуорта, Дж. Карлі, Э. Ласпейреса, В. Парето, А. Маршалла, Г. Пааше, И. Фішера, Дж. Хікса та інших. Їх здійснювали також провідні вітчизняні вчені: Ю. Д. Білик, В. І. Власов, Б. Гладик, Л. В. Дейнеко, Б. П. Дмитрук, Т. А. Зінчук, С. М. Кваша, П. И. Коренюк, В. М. Онегіна, Б. Й. Пасхавер, О. Ю. Романов, А. М. Шпичак, Л. А. Шкварчук, А. А. Чухно та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На думку автора, цілісна система знань, яка охоплювала б повний комплекс форм, методів, способів регулювання цін, що впливають на формування методологічних підходів щодо регулювання цінової політики, не має логічного і остаточного завершення.

Постановка завдання. Метою статті є формування методологічних підходів щодо державного регулювання цінової політики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна цінова політика – це сукупність принципів та методів діяльності органів державної влади, спрямованих на забезпечення:

- рівних економічних умов для функціонування суб'єктів господарювання;
- збалансованості ринку товарів і послуг;
- протидії виникненню монополізму;
- справедливого співвідношення цін на промислові та сільськогосподарські товари;
- підвищення якості товарів;
- соціальних гарантій.

Методологічні підходи щодо державного регулювання цінової політики в Україні засновані на використанні методів прямого і непрямого регулювання.

Методи прямого регулювання цін – це адміністративне втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання.

Як показано в табл. 1, продавці використовують вільні, державні фіксовані та державні регульовані ціни.

Таблиця 1

Форми державного регулювання цін [3, с.20]

Види цін	Роль держави	Форми державного регулювання
Вільні (договірні) ціни	Встановлює методологію ціноутворення та контролює виконання нормативних вимог	Заборона на цінову дискримінацію Заборона на демпінг Заборона на горизонтальне фіксування цін Заборона на вертикальне фіксування цін
Державні фіксовані ціни	Встановлює ціни	Державні преїскуранти цін «Заморожування» ринкових вільних цін Фіксування монопольних цін
Державні регульовані ціни	Встановлює обмежувачі для цін	Обмеження рівня цін Обмеження надбавок чи коефіцієнтів до преїскуранту цін Встановлення граничних значень елементів ціни Встановлення граничного рівня підвищення цін Державний контроль за цінами монополістів

Отже, до основних форм державного прямого регулювання належать:

- тотальне заморожування цін;
- заморожування цін на окремі товари;
- встановлення фіксованих цін;
- встановлення меж росту цін;
- встановлення граничної норми рентабельності;
- встановлення граничних розмірів торговельних надбавок;
- декларування цін;
- встановлення рекомендованих цін;
- встановлення паритетних цін.

Вільні ціни встановлюються на всі види товарів, крім тих, за якими здійснюється державне регулювання.

Державні фіксовані та регульовані ціни встановлюються на:

- товари, які суттєво впливають на загальний рівень та динаміку цін;
- товари і послуги, що мають соціальне значення;
- товари, що виробляються монополістами.

Найбільш розповсюдженим методом державного цінового регулювання є метод встановлення граничної норми рентабельності. Він використовується при регулюванні цін на товари монополістів та державних підприємств. Регулювання природних монополій здійснюється в наступних сферах: транспортування нафти і нафтопродуктів по магістральних трубопроводах; транспортування газу по трубопроводах; послуги з передачі електричної і теплової енергії; залізничні перевезення; послуги транспортних терміналів, портів, аеропортів; послуги загальнодоступного електричного та поштового зв'язку тощо.

Кабінет Міністрів України Постановою від 01.06.2011 р. «Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово-комунальні послуги» визначив порядок формування тарифів на послуги природних монополій [4]. Ця Постанова застосовується під час встановлення Національною комісією регулювання ринку комунальних послуг та органами місцевого самоврядування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з централізованого опалення та постачання гарячої води, розрахунку тарифів на утримання будинків та споруд, тарифу на електричну енергію та ціни на природний газ для суб'єктів природних монополій, а також для суб'єктів господарювання на суміжних ринках та поширюється на населення.

Державні фіксовані та регульовані ціни і тарифи встановлюються органами державної влади. Вони розробляють перелік товарів та послуг, які підлягають регулюванню надбавок (знижок). Держава може обмежувати рівень торгових надбавок на соціально значимі види товарів, продовольчі товари першої необхідності. Граничні торговельні надбавки встановлюються на основі рішень Кабінету Міністрів України на товари, які входять до продовольчої корзини. На інші види товарів діють вільні торговельні надбавки, розмір яких визначають продавці. Крім регулювання максимальних цін, держава регулює і гранично мінімальні ціни (наприклад, на горілку, лікєро-горілку та іншу алкогольну продукцію).

Державне регулювання цін в Україні здійснюють Центральні органи виконавчої влади, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні і місцеві державні адміністрації. Координація і контроль за дотриманням дисципліни встановлення цін покладені на Державну комісію з контролю за цінами, Державну податкову адміністрацію, відділи контролю за цінами при обласних державних адміністраціях та ін. Ці органи контролюють процеси ціноутворення у взаємодії з профспілками, Антимонопольним комітетом, управліннями у справах захисту прав споживачів, об'єднаннями споживачів [5, с.102].

Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства встановлюють ціни і тарифи обов'язкові на території України. Так, Кабінет Міністрів України:

- забезпечує здійснення державної політики цін;
- визначає перелік продукції, товарів і послуг, щодо яких діють державні фіксовані та регульовані ціни і тарифи;

– визначає повноваження органів державного управління в сфері встановлення і використання цін і тарифів, а також контроль за цінами і тарифами.

Органи обласних і місцевих державних адміністрацій мають право регулювати тарифи і надбавки на продукцію, що реалізується підприємствами громадського харчування при загальноосвітніх школах, дитячих садах, торгівельні надбавки до цін на продукти дитячого харчування, перевезення пасажирів і багажу автомобільним транспортом пільговими категоріями осіб, за умови погашення витрат за рахунок коштів державного бюджету.

Державне регулювання цін в Україні може включати також заходи судового характеру. У випадку виникнення протиріч з питань встановлення цін, вони можуть вирішуватися в судовому (арбітражному) порядку.

Одним із найважливіших завдань прямого державного регулювання цін є забезпечення такого співвідношення монополії і конкуренції, яке не приводить до руйнівних наслідків в економіці.

Відповідно до Закону України «Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції», монополієм визнається положення суб'єкта господарювання, частка якого на ринку певного товару перевищує 35%. Зловживання монополієм становищем на ринку розглядається як правопорушення.

Антимонопольне законодавство виділяє три види порушень:

- зловживання монополієм положенням на ринку;
- антиконкурентні погоджені дії;
- дискримінація суб'єктів господарювання.

До зловживань монополієм становищем на ринку належать:

- обмеження або припинення виробництва, а також вилучення із обігу товарів, які призвели або можуть призвести до дефіциту на ринку або встановлення монополієвої ціни;
- дії, які призвели або можуть призвести до створення перешкод доступу на ринок інших суб'єктів господарювання;
- встановлення дискримінаційних цін на свої товари, які обмежують права окремих споживачів;
- встановлення монополієво високих цін на свої товари, які можуть привести до порушення прав споживачів;
- встановлення монополієво низьких цін на свої товари, які призвели або можуть призвести до обмеження конкуренції;

Антиконкурентними погодженими діями визнаються дії, які призвели або можуть призвести до:

- встановлення монополієвих цін, знижок, надбавок, націнок;
- розділу ринків за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягу їх реалізації або закупівель по колу споживачів або по інших ознаках, що призвело або може призвести до їх монополізації;
- усунення з ринку або обмеження доступу на нього продавців, покупців, інших підприємців.

Дискримінація суб'єктів господарювання органами державної влади, місцевого самоуправління і адміністративно-господарського управління та контролю є порушенням антимонопольного законодавства і включає таке:

- заборона створення нових підприємств у будь-якій сфері діяльності, які призвели або можуть призвести до обмеження конкуренції;
- примушення суб'єктів господарювання до вступу до асоціацій, концернів, міжгалузевих, регіональних та інших об'єднань підприємств;
- ухвалення рішень про централізований розподіл товарів, що призвело або може призвести до монополієвого положення на ринку;
- встановлення заборони на реалізацію товарів з одного регіону в іншій;

- надання окремим суб'єктам податкових і інших пільг, які ставлять їх в привілейоване положення щодо інших суб'єктів господарювання, що може призвести до монополізації ринку певного товару;
- обмеження прав суб'єктів господарювання на придбання і реалізацію товарів;
- встановлення або заборона обмежень щодо окремих суб'єктів господарювання або груп суб'єктів господарювання.

Законом регламентовано використання економічних санкцій щодо суб'єктів господарської діяльності, які порушують антимонопольне законодавство. Крім того, законом передбачено антимонопольний контроль за економічною концентрацією суб'єктів господарювання [5, с.103].

Методи прямого регулювання цін – це втручання в ціноутворення через використання сукупності способів, які дозволяють впливати на товарні пропозиції на ринку, рівень доходів населення, попит, регулювати податки.

Методи непрямого регулювання виявляються в дії не на самі ціни, а на чинники, що впливають на ціноутворення. До основних форм державного непрямого регулювання належать: податки; субсидії; дотації; встановлення мінімальних заробітних плат; регулювання облікової ставки відсотка, валютного курсу, експортно-імпортних мит і квот. Останні впливають на практику ціноутворення на міжнародних ринках.

У першу чергу, непряме регулювання цін здійснюється через податки. За джерелами сплати податки поділяються на три основні групи:

- непрямі податкові платежі, що включаються до ціни продукції (податок на додану вартість, акцизний збір, митні збори);
- непрямі податкові платежі, що включаються в собівартість продукції (збори в фонд соціального страхування, у тому числі страхування на випадок безробіття, Пенсійний фонд, Фонд для здійснення заходів по ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи);
- прямі податкові платежі, що сплачуються за рахунок прибутку (податок на прибуток).

Найбільше на ціну впливає перша група податкових платежів, які належать до непрямих податків, оскільки вони включаються безпосередньо до ціни товару. До них належать податок на додану вартість та акцизний збір, які покриваються за рахунок витрат обороту і прибутку.

Податок на додану вартість (ПДВ) – це непрямий податок, що створюється на усіх стадіях виробництва і обігу, включається у вигляді надбавки в ціну товару, робіт, послуг і повністю оплачується кінцевим покупцем. Звільнений від податку на додану вартість продаж таких товарів: дитяче харчування вітчизняного виробництва, періодичні видання, товари спеціального призначення для інвалідів, медичне устаткування, вироби медичного призначення для інвалідів, оборотна тара та інші.

Базою оподаткування з продажу товарів, робіт і послуг є договірна вартість, яка визначається за вільними або регульованими цінами з врахуванням акцизного збору та інших податків. При визначенні бази оподаткування з вартості виключається ПДВ, раніше нарахований при покупці товарів, робіт і послуг. На вартість товару без ПДВ нараховується надбавка посередницького підприємства і потім на отриману ціну нараховується ПДВ. Фактично кінцевий ПДВ в ціні реалізації товару буде набагато вище за суму ПДВ, яку сплатив раніше виробник. Такий порядок визначення бази оподаткування діє для всіх сфер діяльності.

Акцизний збір – це непрямий податок на високорентабельні і монополійні товари, що включається у вигляді надбавки до ціни товару і оплачується покупцем.

Акциз, як і ПДВ є непрямим податком, включається в ціну товару у вигляді надбавки і таким чином впливає на ціноутворення, коректуючи попит і пропозицію шляхом збільшення ціни. Проте, акцизний збір здійснює менший вплив на загальний рівень цін в країні, оскільки перелік підакцизних товарів не дуже широкий, на відміну від ПДВ, яким обкладаються практично всі товари, роботи і послуги. З іншого боку, єдина ставка ПДВ робить його нейтральним щодо механізму ціноутворення, оскільки при стягуванні цього податку його

тягар рівномірно розподіляється на всі групи товарів. Диференціація ж ставок акцизного збору безпосередньо впливає на структуру ринкових цін і рівень споживання. Введення високих ставок акцизного збору дає можливість обмежувати споживання деяких товарів, зокрема алкогольних і тютюнових. Отже, за допомогою диференційованих ставок податку держава впливає на структуру споживання. Акцизи нараховуються раніше, ніж ПДВ, тобто підакцизні товари оподатковуються двічі.

Перелік підакцизних товарів та ставки акцизного збору затверджуються Кабінетом Міністрів України і є єдиними для всієї території України. До підакцизних товарів відносять предмети розкоші, делікатеси, спирт, лікєро-горілчані вироби, пиво, тютюнові вироби, легкові автомобілі і запчастини до них (за винятком продукції українських підприємств), хутрянні вироби (за винятком продукції з відходів), килими і килимові вироби, каву, відео- і телеапаратуру тощо. Стягування акцизного збору в Україні здійснюється окремо по вітчизняних та імпортованих товарах.

Розглянемо механізм ціноутворення на підакцизні товари для вітчизняного виробника. Для знаходження суми акцизного збору необхідно визначити розмір оподаткованого обороту. При визначенні обороту оподаткування і суми акцизного збору для вітчизняних товарів, розмежовують:

- оборот оподаткування по товарах, які реалізуються за вільними цінами;
- оборот оподаткування по товарах, які реалізуються за державними фіксованими та регульованими цінами.

Оборот оподаткування по товарах, що реалізуються за вільними цінами, визначається виходячи з їх вартості, без податку на додану вартість. Нараховується акцизний збір за ставками у відсотках до обороту з продажів і у твердих сумах з одиниці реалізованого товару.

Для вітчизняних товарів вільна відпускна ціна з включенням акцизного збору визначається за формулою:

$$\text{ВВЦ} = \frac{(C + П)}{(100 - A) \times 100}, \quad (1)$$

де ВВЦ – вільна відпускна ціна;

С – собівартість;

П – прибуток;

А – ставка акцизного збору, %.

Коефіцієнт, на який потрібно помножити оптову ціну підакцизних товарів, яка включає собівартість та прибуток має вигляд: $X = \frac{1}{(1 - A)}$. Використовуючи цей коефіцієнт для розрахунку оптової ціни з акцизом, отримуємо таку формулу:

$$\text{Ц}_{\text{ОПТ.АКЦ}} = \frac{\text{Ц}_{\text{ОПТ}}}{1 - A}, \quad (2)$$

де $\text{Ц}_{\text{ОПТ.АКЦ}}$ – оптова ціна з акцизом;

$\text{Ц}_{\text{ОПТ}}$ – оптова ціна, що включає собівартість і прибуток;

А – ставка акцизного збору.

Оскільки товари, оподатковувані акцизним збором є також об'єктом обкладення ПДВ, ціна реалізації, що включає акцизний збір і ПДВ, обчислюється за такою формулою:

$$\text{ЦР} = \frac{C + П}{(100 - A) \times 100 \times 1,2}, \quad (3)$$

де ЦР – ціна реалізації, що включає суму ПДВ і акцизного збору.

Якщо відома кінцева ціна реалізації, яка включає суму акцизного збору і ПДВ, то для визначення суми акцизного збору спочатку потрібно виключити із цієї ціни суму ПДВ і тільки потім використовувати ставку для визначення акцизного збору, що розраховується за формулами:

$$A3 = \frac{(ЦР - ПДВ) \times A}{100} \quad \text{чи} \quad A3 = \frac{ВЦ \times A}{100}, \quad (4)$$

де $A3$ – сума акцизного збору;

$ВЦ$ – відпускна ціна, що включає акцизний збір без ПДВ.

Оподатковуваний оборот по товарам, що реалізуються за державними фіксованими і регульованими цінами, визначається на основі їх вартості без врахування торгових націнок, а також сум ПДВ за формулою:

$$РЦ = \frac{С + П}{(100 - A) \times 100 \times 1,2 \times ТН}, \quad (5)$$

де $РЦ$ – регульована роздрібна ціна;

$ТН$ – торгова націнка;

Сума акцизного збору визначається в даному випадку за формулою:

$$A3 = \frac{(РЦ - ТН - ПДВ) \times A}{100}, \quad (6)$$

Аналогічний порядок обчислення оподаткованого обороту здійснюється при реалізації підакцизних товарів, що були виготовлені із сировини власного виробництва на давальницьких умовах.

На імпортні товари ставки акцизного збору встановлюються, на основі їх митної вартості, з врахуванням сплачених митних зборів.

Розподіл податкового тягаря – розміщення податку між кінцевими платниками. Розподіл непрямих податків в основному залежить від цінової еластичності попиту і пропозиції:

- якщо попит на товар є еластичним – більшу частину податку сплачує виробник, якщо попит на товар нееластичний, то більшу частину податку платять покупці. Пояснюється це тим, що при еластичному попиті покупці при рості ціни на товар намагатимуться спрямовувати попит на товари-субститути. При нееластичному попиті товарів-субститутів найчастіше немає і покупці вимушені продовжувати купувати цей товар;
- якщо пропозиція товару є еластичною – більша частина податку припадає на покупців, а якщо нееластичною – на виробників. Пояснюється це тим, що при еластичності пропозиції виробники можуть переключити ресурси на виробництво іншого товару, при нееластичній пропозиції переключення ресурсів відбувається повільніше.

На державну політику у сфері регулювання цін впливає рівень життя населення. Розрахунки свідчать про те, що заробітна плата в структурі доходів населення України складає 37–44% від загальної суми доходів. Надзвичайно низький рівень має частка прибутку та іншого змішаного доходу, що свідчить про згортання доходів від самостійного створення робочих місць підприємцями в Україні, або їх приховування. Було проведено порівняння середнього класу українського населення з російським та з 17 економічно розвиненими країнами світу. Встановлено, що частка середнього класу в Україні складає 27,2%. Цей показник є значно меншим від рівня, який спостерігався в 17 економічно розвинених країнах Європи і Північної Америки, де він склав 58,9%. Зіставлення даних соціальної стратифікації населення підтверджує принципові відмінності у соціально-класовій структурі українського суспільства і розвинених країн Західної Європи, Північної Америки.

На жаль, фінансова криза, яка почалася наприкінці 2008 року, призвела до масового безробіття, скорочення попиту на робочі місця, економії працедавцями фонду оплати праці.

В табл. 2 представлено дані щодо розподілу населення за класовим статусом в Україні, Росії та 17 економічно розвинених країнах світу.

Розподіл населення за класовим статусом в Україні, Росії та 17 економічно розвинених країнах світу, % [6]

Соціальний статус	Україна	Росія	17 країн Європи та Північної Америки
Вищий клас	3,1	4,0	7,5
Середній клас	27,2	33,0	58,9
Середній клас «-»	43,6	31,0	23,5
Нижчий клас	26,1	32,0	10,1

Отже, в Україні тільки 3,1% населення ідентифікують себе з вищим класом, 27,2% – це середній клас, а 43,6% належать до середнього класу «-», 26,1% населення України відносяться до нижчого класу. Це підтверджують показники офіційної статистики, які свідчать про те, що за останні три роки (2009–2012 рр.) мінімальна зарплата жодного разу не досягала прожиткового мінімуму, що свідчить про нестабільність і деформацію української економіки. Водночас рівень прожиткового мінімуму не завжди відповідає індексу реальних цін на продовольчі товари і послуги для населення, вимагає економічного обґрунтування певний рівень інфляції в країні. Це, у свою чергу, впливає на збільшення похибок у визначенні соціальних стандартів у країні. Для порівняння, в 17 економічно розвинених країнах світу частка середнього класу складає понад 58,2%, а середнього класу «-» – 23,5%. Частка нижчого класу складає всього 10,1%.

Висновки і перспективи подальших розробок. Важливість політики регулювання цін зумовлена тим, що низький рівень доходів населення виступає головним стримуючим чинником споживчого ринку, а отже, і сфери оплати праці. Рівень доходів населення безпосередньо впливає на відтворення трудового потенціалу, забезпечує якість належного відтворення фізіологічних, професійних, трудових, інтелектуальних здібностей; формування інтелігенції, зрілого, сучасного середнього класу в суспільстві. У подальшому дослідженні інтерес представляє вивчення практики ціноутворення в зарубіжних країнах, що дасть можливість зрозуміти його закономірності та тенденції і використовувати прогресивний досвід при формуванні і регулюванні цін в Україні. У низці зарубіжних країн створено правову основу державного регулювання цін, яка також включає пряме і непряме регулювання цін.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про ціни і ціноутворення»: станом на 09.07.2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/507-12>.
2. Ерухимович И. Л. Ценообразование [Электронный ресурс] / И. Л. Ерухимович. – Режим доступа: ecolib.com.ua.
3. Балабанова Л. В. Цінова політика торговельного підприємства в умовах маркетингової орієнтації: [монографія] / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. – Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2003. – 149 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України № 1633 від 01.06.2011 р. «Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово-комунальні послуги» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/507-12>.
5. Окландер М. А. Маркетингова цінова політика: [навч. посіб.] / М. А. Окландер, О. П. Чукурна. – Київ: ЦУЛ, 2011. – 222 с.
6. Кільницька О. Государственное регулирование цен как фактор формирования среднего класса в Украине / International scientific analytical project / О. Кільницька [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gisap.eu/node/16737>.